

*В.Берека, заступник начальника
управління освіти і науки обласної
державної адміністрації м. Хмельницький*

З ІСТОРІЇ САТАНІВСЬКОГО МОНАСТИРЯ

За два кілометри від Сатанова, в селі Сатанівська Слобідка на самій вершині гори, серед обривистих скель і густих лісів розташована одна з найстаріших споруд села — Свято-Троїцький монастир. Чимало надзвичайного таять у собі руїни монастиря і багато різноманітних розповідей з його історії передається з покоління в покоління.

За часів короля Речі Посполитої Сигізмунда і виникла думка про залучення православних народів до лона католицької церкви. Ватикан із своїми єзуїтами спрямували свої кроки в бік України та всієї Руської землі.

Особливого напруження досягла боротьба після проголошення унії в 1596 році в місті Брест, коли православна церква на Україні була офіційно підкорена католицькій церкві.

Польська шляхта запровадила унію з метою зміцнення своєї політичної влади на Україні, та для пришвидшення колонізації українського народу. Вище православне українське духовенство заявило про свою згоду на об'єднання православної церкви з Ватиканом.

Не минули ці події і Сатанівщину. Ні час заснування Сатанівського монастиря, ні його початкова історія нам не відомі. Ми знаємо тільки, що він існував уже в 1600р., а в 1707 р. його захопили уніати і тільки після 1793 р. він був знов повернутий православній церкві.

Ряд історичних джерел дату заснування монастиря відносять до середини XI ст. Саме в цей період появились на Русі перші печерні монастирі. Одним із них був і Сатанівський монастир на березі річки Збруч.

Засновниками монастирів були князі, митрополити. Вони будувались неподалік від міст, обносились високими мурами з бійницями і вежами і часто носили оборонний характер.

Безперечно і Сатанівський монастир мав оборонне значення. А ще раніше печери в горах давали притулок і захист людям при нападах на Сатанів татар. З трьох сторін монастир оточували мури висотою до 6 метрів і товщиною до двох метрів. З північного боку знаходились камінні неприступні урвища і крута гора з печерами.

До вхідної стіни примикають житлові приміщення з невеликими вікнами-бійницями, а в центрі їх — триповерхова дзвіниця з входом у монастир. З лівого боку — в'їзні ворота. Монастир побудовано з каменю на вапняковому розчині, для його оздоблення використано різьблений білий камінь.

Багато відомостей про монастир ми знаємо по

знаменитому літопису Сатанівського монастиря. Це невелика книжка в 56 листків сірого паперу написана на польській мові і носила назву "Книга історії Сатанівського монастиря, ордена Св. Василя, руської провінції, заснована 5 червня 1770р."

У 1770р. уніатський ігумен Сатанівського монастиря Модест Сільницький вирішив вести монастирський літопис. Він зібрав різні відомості серед монахів про основні події, які відбулися в районі Сатанова до введення літопису і записав їх у ньому.

В 1770 р. монахи пам'ятали, що стара дерев'яна церква знаходилась біля підніжжя гори, на якій тепер стоїть нова кам'яна. Коли її в 1744 р. за старістю розвалили, то на її куполі знайшли вирізаний напис "1600 рокъ". Тепер від неї залишились тільки висічені в скелі печери.

В XVI ст. польські пани жорстоко знущались над українським народом, не відставали від них і "святі отці". Пригнічення народу приводило до повстань, які вибухали в 1702-1704 рр.

Автори літопису замовчують, що 18 липня 1705 р. сеймик Подільського воєводства прийняв рішення про організацію суддів, які карали селян, що приймали участь у повстанні, і що найбільш жорстоко діяв католицький базиліканський орден. Місцем тортур і живого поховання став Сатанівський монастир. Жертви піддавали жорстоким мукам. Підземелля монастиря після селянсько-козацького повстання в 1768р. були забиті повстанцями, приреченими на голодну смерть. Жоден з приречених не вийшов із підземелля. В одному із завалених льохів під монастирем люди якось натрапили на купу черепів, На кожному була прибита таблиця з незрозумілими позначками. Висловлюється припущення, що це останки жертв, замучених уніатами.

В запису ігумена Л.Заславського знаходимо цікаві події, які свідчать про надзвичайну жорстокість, з якою в католицьких і базиліканських монастирях розправлялися зі своїми жертвами. Це — безстрокові ув'язнення в підземелля, розміщення винних у гробах приковування їх ланцюгами до стін льохів.

Провінційний суд базиліканського ордену вирішив вибрати Сатанівський монастир для вічного ув'язнення монахів, засуджених орденем до поховання живою за провину перед католицькою церквою. В літописі досить детально описується приклад такого поховання Ієромонаха Філімона Ветошинського, котрий не хотів більше служити ордену.

Сатанівський монастир був великим феодалом Поділля. Синявські які володіли містечком, подарували монахам сад, город, значну земельну ділянку, а також падали право користування лісом. В 1786 р. згідно монастирських документів рахувалось 99 душ монастирських селян. В 1770 р. від чуми померло 150 монастирських селян. В літописі є запис, що відомий канівський староста Микола Потоцький пожертвував на монастир 30 тис. злотих. За це Сатанівські монахи віднесли Потоцького до числа щедрих благодійників. Після його смерті молились за його душу протягом тижня. Але насправді Потоцький славився жорстокістю, він заради забави стріляв у людей. За його наказом викрадали дівчат, з якими він у вечері “вінчався”, а наступного дня наказував топити їх у річці, зашивши у шкіряні мішки.

Життя сатанівських уніатських монахів не було прикладом істинно християнського життя. Їх часто можна було зустріти в заїжджих дворах, шинках. Для збільшення монастирських прибутків монахи відкривали ряд цехів, де виробляли, а потім продавали на сатанівських ярмарках різні “святі” реліквії.

У XVIII при монастирі існував найбільш численний і прибутковий так званий “жебракський цех”. З усього надзбручанського краю сзуїти збирали калік і посилали їх жебрати на користь католицької церкви. Серед жебраків, що випрошували копійку на прожиття не всі були непрацездатні. Тут були збігли від пана селяни, діти, що втекли від батьків, чоловіки без жінок, жінки без чоловіків. Монахи займалися і іншими злочинними справами:

викрадали дітей по селах, перетворювали їх на рабів, торгували ними. Монахи робили з дітей калік. Це були подільські “компрачкоси”.

Поряд з цими подіями в літописі є записи іншого характеру. В 1780 р., наприклад, на монастирські дзвіниці встановлено новий дзвін вагою 38,5 пуда, який відлив майстер ливарник з Чорного моря — Василь Островський. В цьому ж році знов спалахнула чума.

В літописі багато уваги приділяється поїздкам державних діячів Польщі й Австрії на Поділля і Галичину. Повертаючись з Прутського походу в серпні в 1711 р. Сатанів відвідав Петро I. Перебуваючи в місті, Петро I не проминув можливості відвідати горезвісний Сатанівський монастир, діяльність якого зацікавила Петра I. Його пишною промовою зустрів Ієромонах Йосип Чижевський. Він скористався нагодою похизуватись перед російським імператором своєю красномовністю. Та його проповідь була перервана дивним чином: до нього підкрався царський блазень і відрізав бороду. З нечуваної образи і ганьби проповідник гірко заплакав. Петро I нагримав на блазня, а Ієромонаху за зчинену образу наказав видати нагороду. Згодом у літописі значилось, що Ієромонаха це цілком влаштує.

4 квітня 1793р. в літописі записано, що монастир прибув капітан російської армії Ільїн приймати присягу на вірність російському імператору, а 16 квітня був зроблений останній запис. На цьому літопис сатанівського монастиря закінчується.

